

UDK: 353.292.91(497.1)-1941/1945
Izvorni znanstveni članak
Priljeno: 1. X. 1993.

Prešućena istina — žrtve rata na području
bivše Jugoslavije 1941.—1945. prema popisu
iz 1964. godine

MIHAEL SOBOLEVSKI
Institut za suvremenu povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor u radu ukazuje na tri službena popisa žrtava rata u Jugoslaviji 1941.—1945. obavljenih tijekom 1944.—1947., 1950. i 1964. godine u organizaciji različitih subjekata i za različite svrhe. Rezultati ni jednog od tih popisa nisu službeno objavljeni, a posljedice toga bile su ekstremno umnožavanje žrtava rata, a poglavito za kompleks logora u Jasenovcu. Također se posvećuje pozornost do sada poznatim rezultatima tih popisa, napose za Hrvatsku, do kojih su došli, prije svih, hrvatski povjesničari i publicisti. Ukazuje se na pitanje provedbe popisa žrtava rata iz 1964. godine, te prvi put objelodanjuju skupni podaci iz toga popisa.

Stvarni ljudski gubici bivše Jugoslavije u drugom svjetskom ratu jedna su od najkontroverznijih tema. Nakon gotovo pet desetljeća od završetka drugoga svjetskog rata nisu definitivno utvrđeni stvarni ljudski gubici u tom ratu, niti su potpuno istraženi neovisno o tome koja ih je strana u ratnim sukobima skrivila. Upravo nedostatak takvih istraživanja, kao i to što skupni rezultati triju popisa žrtava rata koje su uzrokovala okupacijske snage i njihovi suradnici nisu nikada službeno objavljeni, bili su plodno tlo za raznovrsne političke manipulacije žrtvama rata. Poglavito su to iskorištavali pojedini političari, publicisti i »znanstvenici« velikosrpskih idejnih opredjeljenja nastojeći prikazati što više ljudskih gubitaka koje je skrivila Nezavisna Država Hrvatska, poglavito nad srpskim stanovništvom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Iskonstruirane su im »činjenice« trebale poslužiti kao »dokazi« za genocidnost hrvatskog naroda. Zbog toga su bila uzaludna sva upozorenja pojedinih hrvatskih povjesničara da se o stvarnim ljudskim gubicima, kako u Hrvatskoj, tako i u bivšoj Jugoslaviji u tijeku drugoga svjetskog rata, ne može suditi i brojčano ih iskazivati bez temeljitih znanstvenih istraživanja, te da se ova problematika ne može zasnivati na proizvoljnim prosudbama. Kako bi se doista utvrdila povijesna istina o stvarnim ljudskim gubicima u drugom svjetskom ratu, hrvatska historiografija nastoji, napose posljednjih godina, da se ova problematika

temeljito istraži kao zasebna povijesna i demografska tema. S tim u svezi bilo je i nastojanje da se pronađu skupni rezultati poslijeratnih popisa žrtava rata, te njihovi rezultati objelodane, barem za područje Republike Hrvatske. Iako je osnovna zadaća ovoga rada da poglavito ukaže na popis žrtava rata obavljen 1964. godine i upozori na njegove do sada poznate djelomične rezultate, ipak ovdje treba ukratko ukazati i na skupne rezultate dvaju prethodnih popisa, dakako, u onom opsegu u kojem su poznati.

U poraću na području bivše Jugoslavije obavljena su tri službena popisa žrtava drugoga svjetskog rata i to za različite svrhe. Ti su se popisi odnosili na one žrtve rata koje su uzrokovale u prvom redu okupacijske snage i njihovi suradnici. Dakle, riječ je samo o dijelu stvarnih ljudskih gubitaka u drugome svjetskom ratu i to treba imati stalno na umu kada se razmatra ova problematika. Prvi popis žrtava svjetskog rata nastajali su već neposredno prije njegova završetka, i to u sklopu aktivnosti Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača Nacionalnoga komiteta za oslobođenje Jugoslavije, kao i uz odgovarajuće istoimene zemaljske komisije. Iako je prvenstvena zadaća tih komisija bila skupljanje svekolikoga dokumentacijskog materijala o ratnim zločinima okupatorskih snaga i njihovih suradnika, one su istodobno radile i na osobnoj identifikaciji žrtava rata, ponajviše putem okružnih, kotarskih i općinskih komisija. Taj se posao obavljao, barem u Hrvatskoj, sve do početka 1947. godine, kada je rad komisija prekinut. Očito je da komisije nisu u cijelosti popisale žrtve rata jer rezultati njihova rada, izuzev samo djelomičnih u obliku priopćenja, nisu nikada u cijelosti objavljeni. To prije što tada nisu postojale nikakve zapreke da se to učini jer nije bilo nikakvih razloga za političko manipuliranje žrtvama rata. Da su tada postojali bilo kakvi skupni rezultati žrtava drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji, ne bi se njihovo izračunavanje 1947. godine povjerilo Demografskom odjeljenju Saveznoga statističkog ureda u Beogradu. U proljeće 1947. godine, a navodno na traženje Edvarda Kardelja, tada potpredsjednika vlade SFRJ i ujedno predsjednika delegacije FNRJ na Mirovnoj konferenciji u Parizu, tražene skupne podatke trebao je izračunati u Saveznom statističkom uredu mladi djelatnik Vladeta Vučković. On se isključivo služio demografskom metodom i na taj je način utvrdio ukupne ljudske gubitke Jugoslavije u drugom svjetskom ratu — po njegovu računu to je bilo čak 1,700.000 osoba. Tek će se tridesetak godina kasnije doznati da nije riječ o stvarnim ljudskim gubicima, nego o demografskim gubicima stanovništva Jugoslavije.¹ Tako stvoreni mit ušao je u međunarodni i jugoslavenski optjecaj, te su na taj način onemogućeni svi kasniji napori da se o broju žrtava drugoga svjetskog rata piše na osnovi znanstvenih istraživanja i dovedu barem u sumnju ti ukupni gubici. Iako je taj skupni podatak o žrtvama drugoga svjetskog rata nastao izvan politike, a za njegovu je interpretaciju okrivljen samo E. Kardelj, pitanje žrtava rata postalo je prvorazredno političko pitanje. Poglavito ako bi se i samo posumnjalo u istinitost skupnog broja žrtava. To je otvaralo ši-

¹ Bogoljub Kožović, *Zrtve drugog svjetskog rata u Jugoslaviji*, Sarajevo, 1990., XXI.—XXIV.

rok prostor za ekstremna iskazivanja žrtava pojedinih naroda (primjerice, velik nerazmjer iskazivanih brojki i stvarnih ljudskih gubitaka srpskog naroda), kao i žrtava rata stradalih na pojedinim lokalitetima (primjerice, kompleks ustaških logora u Jasenovcu).

Suvremena hrvatska historiografija i demografija, u nastojanju da razriješi zapetljani čvor stvarnih ljudskih gubitaka Hrvatske u drugome svjetskom ratu, otpočela je s traganjima skupnih rezultata triju posljednjih ratnih popisa ratnih žrtava. U prvom redu zbog toga jer su se ti popisi temeljili na osobnoj identifikaciji žrtava rata, a ne na osnovi procjena. Nadalje, obavljani su u vrijeme kada su mnogi davaoci podataka imali o tome svježe pamćenje i bili zainteresirani za njihovo utvrđivanje. No, i pored toga, s pravom treba upitati jesu li tim popisima obuhvaćene sve žrtve i jesu li svi podaci umijeti u anketne listove približno točni. Nakon prethodne analize niza popisnih i anketnih listova i usporedbe s arhivskim i drugim vrelima, moja osobna iskustva pokazuju da treba imati vrlo visok stupanj povjerenja prema rezultatima tih popisa. Dakako, mnoge su korekcije moguće, ali one nikako ne mogu znatnije odstupiti od popisa dobivenih skupnih rezultata. Glede toga je vrlo važno da se rezultati popisa žrtava rata pronađu i objelodane.

Vladimir Žerjavić je prvi objavio popise žrtava rata za Hrvatsku, a koje je na osnovi osobne identifikacije žrtava rata izradila Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za područje Hrvatske. Riječ je o onim žrtvama rata čiju su smrt skrivile okupacijske snage i njihovi suradnici, ali u taj skupni broj nisu uračunate žrtve iz redova partizanskih boraca. Dakle, na osnovi Statističkih podataka Zemaljske komisije (dokument nije datiran) proizlazi da je u Hrvatskoj ukupno popisano 109.696 žrtava rata, a prema Imeničnom popisu žrtava ukupan zbir bi bio 138.984 žrtve.² Korekciju tih skupnih rezultata popisa Zemaljske komisije izvršio je Mihael Sobolevski, te su oni u jednom i drugom slučaju nešto manji nego što je to utvrdio V. Žerjavić.³

Prvi popis žrtava rata, kako je već istaknuto, obavile su zemaljske komisije u tijesnoj suradnji s lokalnim vlastima, i to uglavnom u razdoblju od 1944. do 1947. godine, međutim, drugi popis obavljen je 1950. godine u organizaciji Glavnog odbora Saveza boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije. Međutim, i na tom su popisu radili organi vlasti i tadašnje političke organizacije. Za razliku od prvog popisa drugim popisom nisu samo obuhvaćene civilne žrtve rata nego i poginuli partizanski borci. O samozatajnosti objavljivanja skupnih rezultata tog popisa pisali su dr. Franjo Tuđman⁴ i Bruno Bušić⁵. Iako se do sada nisu

² Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989., 102.

³ Mihael Sobolevski, »Prilog metodologiji istraživanja stvarnih ljudskih gubitaka Hrvatske u tijeku drugoga svjetskog rata«, *Casopis za suvremenu povijest*, Zagreb, 1992., 24 (1), 188—190.

⁴ Franjo Tuđman, *Bespuća povijesne zbiljnosti*, Zagreb, 1989., 330.

⁵ Bruno Bušić, *Jedino Hrvatska*, Toronto—Zürich—Roma—Chicago, 1983., 543.

pronašli skupni rezultati toga popisa za Jugoslaviju, M. Sobolevski je ipak uspio pronaći rezultate popisa koji su se odnosili na Hrvatsku, te ih objelodaniti. Prema tom popisu utvrđeno je da je ukupni broj žrtava rata u Hrvatskoj 156.158 civilnih osoba i partizanskih boraca (ubijeni, umrli i nestali).⁶ I te skupne rezultate popisa žrtava rata iz 1950. godine treba prihvatiti s dužnom pažnjom, ali i potrebom kritičke valorizacije. Bilo je prijeko potrebno upozoriti na ta dva popisa žrtava rata i njihove rezultate, barem za područje Hrvatske, kako bi se dobio i cjelovitiji uvid u popis iz 1964. godine. Treći popis žrtava rata obavljen je na osnovi odluke vlade SFRJ od 10. lipnja 1964., a provodio se u organizaciji državnih vlasti. Cilj mu je bio pribavljanje službene dokumentacije za pregovore sa Saveznom Republikom Njemačkom, koja je mirovnim ugovorom bila obvezna isplatiti odštetu žrtvama rata u Jugoslaviji i za ratna pustošenja. Odredbe i upute za taj popis bile su gotovo identične onom popisu iz 1950. godine i s upozorenjem da se ne propusti upisati ni jedna žrtva i da se podaci upotpune s prijašnjim popisima.⁷ Popisi su obavljeni u listopadu i studenome 1964. godine, a organizirale su ih savezna, republičke, pokrajinske, kotarske i općinske komisije osnovane u tu svrhu. U te su komisije bili uključeni i predstavnici Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske uputio je 2. listopada 1964. upute svim općinskim i kotarskim organizacijama s upozorenjem da se obrati posebna pozornost izboru popisivača (u Hrvatskoj ih je bilo angažirano 7.500), kako bi se dobili »što vjerniji podaci i utvrdilo stvarno stanje«. Popisom je trebalo, kako to upućuje spomenuti Glavni odbor, obuhvatiti »sve naše državljane koji su u periodu od 6. IV 1941. do 15. V 1945. godine bili žrtve fašističkog terora ili rata«. Takvima su se smatrali:

1. Internirani, zatvarani, deportirani, odvedeni na prisilni rad ili zarobljeni bez obzira na to jesu li ubijeni, poginuli, umrli, nestali ili su preživjeli teror.
2. Poginuli kao pripadnici vojske Kraljevine Jugoslavije u razdoblju od 6. IV. do 7. VIII. 1941. godine.
3. Poginuli kao pripadnici Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ili savezničkih vojnih formacija do 15. V. 1945. ili umrli do 15. V. 1946. od posljedica ranjavanja, ozljeda ili bolesti doživene u ratu.
4. Poginuli kao civilne osobe od direktnog terora okupatorskih snaga i njihovih suradnika u razdoblju od 6. IV. 1941. do 15. V. 1945. godine.
5. Poginuli kao civilne osobe prilikom bombardiranja od 6. IV. 1941. do 15. V. 1945. godine.⁸

Popisi su obavijeni uglavnom u planiranom vremenu, iako su kasnije izvršene izvjesne nadopune i provjere. Prethodne rezultate popisa sumi-

⁶ Vidi bilješku 3., 190—192.

⁷ Vidi bilješku 4., 332.

⁸ Primjerak takve upute u posjedu autora.

rali su «republički statistički zavodi, a njihovo konačno objedinjavanje obavio je Savezni zavod za statistiku u Beogradu. Kasnije su svi popisni materijali pohranjeni u Arhiv Jugoslavije u Beogradu. Savezni zavod za statistiku konačno je obradio rezultate popisa u kolovozu 1966. godine i umnožio ih u nama nepoznatom broju primjeraka i to pod naslovom »ŽRTVE RATA 1941.—1945. (Rezultati popisa)«. Međutim, taj materijal nije bio nikada publiciran, a na pojedinim umnoženim primjercima bilo je naznačeno da je »za internu upotrebu«. Pojedini primjerci rezultata popisa dani su na uvid samo istaknutim pojedincima iz tadašnjega državnog i političkog rukovodstva. Međutim, prije nego što se ukaže na do sada publicirane pojedine činjenice iz toga popisa, potrebno je istaći još neke značajne činjenice vezane uz nj.

Problem istraživanja žrtava drugoga svjetskog rata, u prvom redu u Hrvatskoj, prvi je u nas načeo dr. Franjo Tuđman, i to kao dio istraživanja povijesti drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj. On je još 1961. godine kao direktor Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu napisao *Orijentacioni program djelatnosti Instituta* u kojem je planirana i tema »Teror i zločini okupatora i kvistlinga«, te se u sklopu nje planiralo istraživanje rečene problematike za njemačkog, talijanskog i mađarskog okupatora, NDH i četnika.⁹

U svezi takva opredjeljenja znanstvenoistraživačkog rada Instituta bilo je sasvim racionalno i razumno prikupiti i rezultate popisa žrtava rata iz 1964. godine. Jer, ti su rezultati, bez obzira na moguće nedostatke, mogli biti osnova svakom daljnjem znanstvenom istraživanju ove problematike. To prije što su anketni i popisni listovi sadržavali 19 elemenata u identifikaciji žrtava rata, te su se mogli dobiti dragocjeni podaci o nacionalnoj pripadnosti žrtava, zanimanju, vremenu i lokalitetu smrti, političkoj pripadnosti žrtve i sl. Pravodobno objavljivanje rezultata popisa moglo je ujedno biti i brana stalnom umnožavanju žrtava rata, što se posebno ogledalo u broju stradalih u logoru u Jasenovcu.¹⁰

U traganjima za rezultatima popisa iz 1964. godine, dr. F. Tuđman je od Republičkog zavoda za statistiku 1965. godine pribavio prethodne rezultate popisa za SR Hrvatsku. Prema tom prethodnom sumiranju rezultata (konačno još nije bilo dovršeno), skupnih žrtava u tijeku drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj (ubijeni, poginuli, umrli, nestali) bilo je 185.327. Riječ je o žrtvama čiju su smrt uzrokovale okupacijske snage i njihovi suradnici, te o osobama stradalim u bombardiranjima i umrlima od ratnih posljedica. Od toga skupnog broja u narodnooslobodilačkom ratu i savezničkim vojskama stradalo je 63.336 osoba; u direktnom teroru 50.806, u logorima, zatvorima, deportaciji i na prinudnom radu 59.639 osoba (od toga u logorima 51.534), a kao ostale žrtve i nepoznato navedeno je 11.546 osoba.¹¹

Ti prethodni rezultati popisa žrtava rata za područje SR Hrvatske, a koji se razlikuju od konačnih rezultata popisa, nisu tada objavljeni.

⁹ *Putovi revolucije*, Zagreb, 1963., br. 1—2, 527.

¹⁰ Vidi bilješku 4., 54—57.

¹¹ Isto, str. 54.

Objavit će ih kasnije B. Bušić.¹⁸ U svezi s tim popisom začuđuje tvrdnja C. Michaela McAdamsa. On tvrdi da je jugoslavenska vlada tajno naredila 10. lipnja 1965. da se sastave statistički podaci o ratnim žrtvama, da je ova zadaća bila povjerena Centru za znanstvenu dokumentaciju pri Institutu za historiju radničkog pokreta u Zagrebu, te da su podaci do studenoga (vjerojatno iste godine) prikupljeni i poslani u Savezni zavod za statistiku u Beograd.¹⁹ Tako umjesto istine C. M. McAdams stvara još jedan novi mit.

Posljedica zatajivanja popisa žrtava rata iz 1964. godine — najvjerojatnije zbog toga što se njegovi rezultati nisu ni približno poklapali s već odavno stvorenom »istinom« o 1,700.000 žrtava Jugoslavije u drugom svjetskom ratu — bilo je niz negativnosti na unutrašnjopolitičkom i znanstvenoistraživačkom planu. Iako su istiniti rezultati toga popisa postupno otkrivani u pojedinim detaljima, rezultati popisa još nisu objavljeni u cijelosti. S tim u svezi je dragocjen doprinos Željka Krušelja i Đure Zagorca, koji su uspjeli 1989. godine doći do skupnih rezultata, te ih objelodaniti.²⁰ To su podaci o žrtvama rata i preživjelim žrtvama rata koje je jugoslavenska vlada, a na osnovi popisa iz 1964. godine, dostavila vladi Savezne Republike Njemačke radi ratne odštete. Ovdje samo prenosimo one žrtve rata koje su izgubile život (po republikama i pokrajinama, nacionalnoj strukturi i načinu na koji su izgubile život).

1. *Zrtve rata 1941.—1945. po republikama i pokrajinama*

Bosna i Hercegovina	—	177.045
Crna Gora	—	16.903
Hrvatska	—	194.749
Makedonija	—	19.076
Slovenija	—	40.781
Srbija (uža)	—	97.728
Kosovo	—	7.927
Vojvodina	—	41.370
Nepoznato	—	1.744
SFRJ (skupno)	—	597.323

2. *Zrtve rata koje su izgubile život — po nacionalnoj strukturi*

Srbi	—	346.740
Hrvati	—	83.257
Slovenci	—	42.027

¹⁸ Vidi bilješku 5, 552.

¹⁹ C. Michael McAdams, *Hrvatska: mit i istina*, Zagreb, 1993., 60.

²⁰ Željko Krušelji — Đuro Zagorac, »Sporna knjiga mrtvih. Aktuelne kontroverze u istraživanju broja poginulih i umrlih Jugoslavena u ratu naprosto tjeraju na ozbiljnu analizu zbivanja oko popisa iz 1964«, *Danas*, Zagreb, 1989., br. 405, 24—25.

Makedonci	—	6.724
Crnogorci	—	16.276
Muslimani	—	32.300
Jevreji	—	45.000
Turci	—	686
Šiptari	—	3.241
Mađari	—	2.680
Slovaci	—	1.160
Ostali i nepoznato	—	16.202
SFRJ (skupno)	—	596.293 ¹⁴

3. *Zrtve po načinu na koji su izgubile život*

Ubijene	—	352.560
Poginule	—	198.758
Umrle	—	37.143
Nestale	—	8.862
Ukupno	—	597.323

U nastojanju da se popuni, koliko je to još moguće u ovom trenutku, mozaik činjenica o rezultatima popisa žrtava rata 1941.—1945. godine, vjerujem da će biti od nemale koristi objavljivanje onih skupnih rezultata popisa iz 1964. godine, a koji se odnose na one žrtve koje su izgubile život u logorima, zatvorima, deportaciji i na prinudnom radu na području Jugoslavije i drugih zemalja, te u zarobljeništvu pripadnika vojske Kraljevine Jugoslavije. Taj dio popisa žrtava rata iz 1964. godine ne tako davno dobio sam od osobe čije ime ovdje ne navodim iz razumljivih razloga, a kojoj je neobično stalo da se dozna istina o žrtvama rata. Taj dio popisnih rezultata ima izvanredno značenje, jer se odnosi i na brojčane pokazatelje o stradalim osobama i u nekim logorima na području Hrvatske (primjerice, kompleks ustaških logora u Jasenovcu), a upravo ta problematika bila je ono čvorište o kojoj je bilo najviše neslaganja i suprotstavljanja u historiografiji i politici. Ove popisne rezultate objavljujem u sedam zasebnih tabela, a tako su odjelito dani i u tabeli Saveznog zavoda za statistiku u Beogradu. Ova cjelovita tabela ima naziv » 2 — 7. *Zrtve rata 1941.—1945. koje su izgubile život. Prema kategoriji, mestu i godini stradanja i načinu na koji je žrtva izgubila život.*¹⁵ Nadalje, i računanjem sam provjerio sve navedene podatke i utvrdio da su oni točno zbrojeni u svim elementima. Da bi se dobili skupni rezultati stradalih u direktnom teroru (tabele 1.—7.) zbrojio sam ukupne rezultate tih tabela.

¹⁵ Skupna brojka žrtava po nacionalnoj strukturi daje manji broj za 1030 žrtava nego što je to skupna brojka za žrtve po republikama i pokrajinama i za žrtve po načinu na koji su izgubile život. Vidi bilješku 14., 25.

¹⁶ Kopija kod autora, a objavljuje se i faksimil.

2-7. ŽRTVE RATA 1941—1945. KOJE
PREMA KATEGORIJI, MESTU I GODINI STRADANJA I NAČINU

	Ukupno					1941					1942					svoga
	svoga	ubijeni	počinili	umrli	neostali	svoga	ubijeni	počinili	umrli	neostali	svoga	ubijeni	počinili	umrli	neostali	
U INTERNACIJI																
U LOORINA JUGOSLAVIJE																
Bačka Topola	73	42		10	1	15	14		1		28	27		1		6
Beograd - Banjica	4475	4278	14	133	30	989	979	2	2	6	1202	1159	5	34	6	1467
Gošpić - Jasovna	1744	1742		4	6	1682	1674		1	7	53	50		2	1	13
Gradina kod Jasenovca	128	122		3	1	43	42			1	73	73				5
Hvar	3	3				1	1				1	1				1
Jasenovac	49874	49327	103	262	174	10139	10096	12	9	22	28882	28592	33	159	78	2993
Mit - Crveni krst	994	977	4	14	1	34	33		1		723	722				147
Prevlaka	107	77		29		2	2				65	53		12		35
Rab	1340	411	12	839	34	10	8		4		702	441	1	457	3	483
Stara Gradiska	9587	9329	27	141	91	340	330		4	6	6775	6606	15	99	55	685
Šabac - Zasevica	359	340	2	15	2	243	238		4	1	54	53				32
Zemun - Sajmište	7683	7218	35	381	49	1105	1089		10	6	4741	4534	10	159	38	931
Ostali logori	13007	12148	50	715	94	3114	3037	5	54	18	6705	6391	5	278	31	1949
Nepoznato	445	353	42	40	20	133	120	2	4	7	110	85	8	13	4	87
Jugoslavija - ukupno	89851	86436	287	2628	507	17850	17661	21	94	74	50116	48587	96	1217	216	8436
U LOORINA NEMAČKE																
Auschwitz	9883	4938	10	876	59	184	178		6		2555	2252	1	300	2	737
Buchenwald	410	433	16	313	46	15	9	2	4		68	45		21	2	85
Dachau	4077	2327	62	1497	191	71	60		7	4	182	128	3	44	7	331
Dora	30	15		14	1	1	1				1	1				8
Flossenbürg	257	110	4	133	10	1	1		1		14	0		6		16
Gross Rosen	40	34	1	23	2	1	1				3	0		9		6
Majdanek	51	41		10												16
Mauthausen	3710	2371	41	1193	105	87	69	1	33	2	311	198	2	104	7	820
Nezweyck	84	48		37	3	1	1				7	5		2		8
Neuengamme	239	181	13	57	11	3	3				21	14	1	6		44
Ravensbrück	258	81		163	24						14	7		7		11
Sachsenhausen	235	172	11	65	7	0	0		3		35	24	1	8	2	50
Stutthof	23	14		8							4	3		1		2
Yugt	5	3		2							1	1				1
Bergen - Belson	172	104	2	63	1	6	6				409	349	2	49	9	480
U Mervolvoj	1318	1134	10	152	22	18	16		2		137	109		15	8	288
Ostali logori	1041	704	29	227	84	31	25	1	4	1	132	109		13	8	288
Nepoznato	2486	2170	24	135	158	136	124	1	4	7	182	353	3	13	11	496
Nemačka - ukupno	24332	16862	226	6940	724	563	478	5	66	14	4341	3697	13	543	68	3443
U OSTALIM DRŽAVAMA																
Italija	107	513	93	826	109	20	11		9	4	244	104	3	119	18	1090
Mađarska	1145	549	20	545	30	184	71		111	2	378	148	3	225	2	197
Bugarska	69	59	1	17	2	4	3		1		8	7		1		28
Albanija	287	193	40	140	4	26	4	2	20		100	43	2	44	1	115
Grčka	113	61	2	45	5	5	4	1	1		4	3		3		65
Ostale zemlje	9530	9478	2	40	10	11	10				34	27	1	6		9402
Nepoznato	4184	6361	8	53	60	1859	1827		2	30	1379	1361		4	8	282
Umrli po povratku	490	94	65	491	33	4	4		4		84	13		71		370
Ukupno u internaciji	24464	122510	743	9707	1504	20326	20069	29	302	128	56486	52992	110	2283	293	23274
U SATVORI																
Italija	17180	10478	229	1504	175	4272	4091	21	137	23	5071	4614	37	388	32	3761
Mađarska	202	107	19	60	25	32	7		4	1	25	20	1	2	2	42
Italija	464	331	11	108	16	10	8		2		47	32		15		117
Mađarska	430	261	24	110	43	20	9	2	0	3	77	46	2	18	11	123
Bugarska	29	11		14		1	1				4	2		4		6
Albanija	39	19		19	1	4	2		2		4	3		1		20
Grčka	7	1		6		1	1				2	1		1		5
Ostale zemlje	26	11		12	3						4	2		2		11
Nepoznato	146	97	3	16	10	33	28	1	1	3	25	10	1	4	2	24
Umrli po povratku	310	21	39	271	3	14	2		12		40	6	2	40	1	87
Ukupno u satvori	18817	10196	292	2123	216	4366	4148	24	164	30	5310	4744	42	473	48	4198
U DEPARTACIJI																
Jugoslavija	4004	1407	145	2250	202	801	222	22	233	24	1947	731	31	473	32	897
Nemačka	1041	169	9	1407	16	96	7		47	4	300	14		336	10	493
Italija	63	13	2	45	3	5	2		2	1	4	1		3		24
Mađarska	32	5	2	25		2	2		2		2	2		2		8
Bugarska	68	3	1	63	1	1	1				3	3		3		11
Ostale zemlje	22	6		14	2	2	2		2		5	2		2	1	2
Nepoznato	137	57	4	29	57	26	14	1	2	9	40	13	2	8	17	31
Umrli po povratku	200	6	8	183	3	1	1		1		27	1	1	25		76
Ukupno u departaciji	6327	4599	171	4218	244	955	445	43	289	38	1940	762	34	1074	120	1544
NA PRILUČNOJ RAZI																
Jugoslavija	763	245	84	239	53	92	88	11	10	3	121	60	12	34	7	194
Nemačka	976	535	67	212	139	12	6	2	1	2	63	41	0	20	15	390
Italija	56	14	5	34	3	1	1				6	6		5	1	24
Mađarska	252	97	57	75	41	2	1		4	1	40	35		2	3	35
Bugarska	103	74	11	34	2	1	1		1		9	1	1	7		17
Albanija	7	2		3		1	1		2		1	1		1		1
Grčka	15	6	2	7		1	1				4	2		2		9
Ostale zemlje	83	20	5	31	16						0	4	1	1	2	34
Nepoznato	92	61	1	14	23	6	7		9	1	17	6		1	6	17
Umrli po povratku	111	4	3	104		2	2		2		3	3		5		24
Ukupno na prilučnoj razi	4445	1139	242	787	277	120	86	13	16	5	274	160	20	76	36	747
U DIREKTNOM TERORU																
U RAZNOJ ZADOLŽENOSTI	2945	1874				4260	4109				4921	4921				4942
U RAZNOJ ZADOLŽENOSTI																
Jugoslavija	294	81	36	25	32	169	69	64	27	26	23	11	9	7	1	404
Nemačka - ostalo	2776	124	275	1530	194	347	67	16	200	25	546	120	17	304	22	361
ostalo	303	24	69	107	10	29	6	1	27	1	54	11		42	1	58
Nepoznato	1124	278	115	413	221	241	73	19	67	67	179	50	10	93	2	176
Ukupno	5147	1147	475	1735	457	577	146	84	217	94	772	190	29	341	24	539

**SU IZGUBILE ŽIVOT
NA KOJI JE ŽRTVA IZGUBILA ŽIVOT**

(u nastavku)

Matično broj	1943.			1944.			1945.			Kategorije počinu smrti					Ukupno 1943.—1945.			
	počin- ili	umeli	ostali	svake	ubijeni	počin- ili	umeli	ostali	svake	ubijeni	počin- ili	umeli	ostali	svake		ubijeni	počin- ili	umeli
4		2		18	13		2	1	7	3		0		1	1			
1603	4	34	2	801	433	5	40	3	40	18		20	2	74	44		11	
19				11	10		1		24	14				7	7			
3		2		3	1		2		2	1		1		1				
1941	7	37	4	4033	2787	14	24	8	2920	4832	38	29	23	903	847	1	4	33
137	1	9		78	72	2	4		3	3				11	10			1
139	1	13		2	2				2			2		1	1			
125		344	12	54	16	8	23	3	63	20	3	21	19	8	3		4	1
457	3	14	7	1272	1242	4	17	9	357	330	3	3	1	158	145		2	13
29				21	14	1	4		3	1	1			154	143			1
838	7	3	3	717	583	17	118	1	34	27	1	6		154	147		5	3
1128	14	202	9	955	821	17	110	7	750	674	12	61	3	134	97	1	10	24
48	1	11	3	57	34	13	8	3	34	25	3	9	1	24	19	1	2	2
1370	40	734	42	7724	7234	61	352	33	4241	4000	19	153	49	1484	1342	3	28	91
979	2	137	9	5524	5213	4	291	18	357	234	3	107	19	304	482		5	17
99		34	2	249	131	3	118	10	351	176	13	143	21	10	13		3	2
204	5	100	20	1243	780	14	418	63	2131	1111	27	915	74	97	42	1	19	19
3		3		4	5		1		14	3		10	1					
8		8		71	35	1	52	3	123	57	3	45	3	7	2		1	6
2		4		20	12	1	6	1	24	16		8		4	3			1
34				13	4		9		2	1		1						
397	0	201	14	1178	793	20	334	29	1234	608	11	507	34	74	48	1	10	17
4		4		33	19		13	1	34	18	1	13	2	1	1			
31	2	8	3	73	49	5	17	2	42	59	5	23	5	4	5			1
4		4	3	63	29	39	5	5	173	50		110	13	7	1		3	3
34	2	19	2	75	33	9	12	12	49	92	9	12	2	3	2			1
1		1		9	4		1		2	6		1						
4				62	45		17		69	50	2	46	1	1	1			
404	3	70	3	118	91	5	21	1	58	45		9	2	37	29		1	7
204	4	17	41	161	148	14	76	13	247	140	6	40	11	42	24	1	4	10
432	3	29	38	944	634	8	44	40	244	173	9	40	21	241	149	2	9	41
2415	26	593	137	10084	8327	92	1472	195	9273	2801	33	2102	207	1044	804	3	34	123
504	43	34	39	315	142	34	123	12	144	41	12	63	24	31	11		12	8
83	5	131	5	273	163	4	68	13	92	53	4	32	3	20	7	1	7	5
24		3		23	14	1	8		4	1		3		2				
34	35	43	1	41	18	2	20	1	3	1		2		4	1		1	2
34	1	25	1	29	13		13	3	8	2		4	1					
9395	14	14	1	50	31		17	2	22	9	1	10	2	11	6		1	4
243	5	9	5	123	103	2	10	8	51	40	1	5	1	2494	2445		3	24
21	12	133	4	222	34	39	148	1	209	30	34	130	24	10		1	3	4
40331	149	4271	434	14344	14124	262	2232	249	10039	7059	134	2504	319	9102	4714	10	113	241
3423	44	441	31	2404	2200	71	304	25	1274	1013	43	180	22	194	125	7	84	38
17	1	14		5	33	4	17	5	41	30	2	14	13	3			1	2
37	1	39	3	27	170	4	35	4	4	4		14	3	14	4		1	7
40	7	43	11	14	47	7	24	7	43	44	6	13	2	30	13		4	9
3		3		17	5		7		2			2		2				
11		7		3	1		2		1			1		2	1			1
3		3		1			1		1			1		2				
17	1	4	2	19	14		2	1	8	5		3		17	13		2	2
12	3	74		45	5	7	82	1	73	0	7	65		5			6	1
3421	60	611	31	3130	2921	93	475	49	1350	1192	59	303	37	249	140	9	40	40
109	43	444	34	733	144	49	470	24	219	37	17	192	7	38	22	1	10	17
19	4	439	2	461	37	4	403	17	451	39	1	347	29	13	2		4	7
4		21	1	14	3	1	14	1	4		1	3		3	3		2	1
1		7		8	2	1	8		12	2	1	9		1				
1		10		43	2		43	1	5		1	4		1			1	
1		1		6	2		5	1	4			6		1	1			
7		17		17	8		6	1	4			4		16	11	1	1	33
4	1	71		50		3	44	1	42	1	3	33	2	1				
242	30	1241	31	1364	400	54	983	54	401	310	24	419	40	105	39	2	27	37
84	25	73	10	205	125	24	74	10	82	27	17	41	2	24	6	2	3	11
293	17	6	34	242	103	20	60	24	194	71	40	61	21	54	17	2	4	29
7	2	27		10	5	2	6	2	10	3	1	0	1	3				
13	7	30	4	93	27	21	32	13	54	14	2	29	4	24	5			
4		7		43	17	4	42	2	4			6						
2		2		4	2		2		1			1						
1		1		6	2		6	2	1	3	1	0	1	5	3		2	3
11	2	13	4	32	24	1	4	3	10	5	3	2	2	19	16		3	4
2		24		41	2		39		36	2	1	33		1			1	
453	24	497	59	737	213	74	289	79	414	129	63	134	33	119	42	4	20	37
42802				17110	7413				6935	6479				1483	1433			
4	2	11		13	8	2	4	1	13	3	3	9	1	4	2			
10	53	314	31	217	131	39	300	11	430	201	142	242	54	64	31	2	10	33
10	6	13		142	24	13	20	10	60	147	14	25	3	11	4	2	0	1
103	21	40	14	193	74	27	19	7	213	80	24	62	34	60	23	7	0	22
724	11	373	30	513	403	134	432	64	610	343	131	274	67	307	40	35	20	30

Tabela 1.
 ŽRTVE RATA 1941.—1945. U INTERNACIJI U LOGORIMA JUGOSLAVIJE

	Ukupno					1941.					1942.				
	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
Bačka Topola	73	62	—	10	1	15	14	—	1	—	28	27	—	1	—
Beograd — Banjica	4475	4278	14	153	30	989	979	2	2	6	1201	1151	3	34	6
Gospić — Jadovno	1794	1782	—	4	8	1689	1674	—	1	7	53	50	—	2	1
Gradina kod Jasenovca	128	122	—	5	1	43	42	—	—	1	73	73	—	—	—
Hvar	3	3	—	—	—	1	1	—	—	—	1	1	—	—	—
Jasenovac	49.874	49.337	103	262	172	10.139	10.096	12	9	22	28.882	28.592	33	159	78
Niš — Crveni krst	996	977	4	14	1	34	33	—	1	—	723	722	1	—	—
Prevlaka	107	77	1	29	—	2	2	—	—	—	65	53	—	12	—
Rab	1320	411	12	859	38	10	6	—	4	—	702	241	1	457	3
Stara Gradiška	9587	9328	27	141	91	340	330	—	4	6	6775	6606	15	99	55
Šabac — Zasavica	359	340	2	15	2	243	238	—	4	1	56	53	—	3	—
Zemun — Sajmište	7683	7218	35	331	49	1105	1089	—	10	6	4741	4534	10	159	38
Ostali logori	13.007	12.148	50	715	94	3114	3037	5	54	18	6705	6391	5	278	31
Nepoznato	445	353	32	40	20	133	120	2	4	7	110	85	8	13	4
Jugoslavija — ukupno	89.851	86.436	280	2628	507	17.850	17.661	21	94	74	50.116	48.587	96	1217	216

Nastavak tabele →

→ Nastavak tabele 1.

	1943.				1944.				1945.				Nepoznate godine smrti						
	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
6	4	—	4	2	16	13	—	2	1	7	3	—	—	—	—	—	—	—	—
1667	1605	4	56	2	501	453	5	40	3	40	18	—	20	2	1	—	—	—	—
15	15	—	—	—	11	10	—	1	—	26	27	—	—	—	64	—	—	1	11
5	3	—	2	—	5	3	—	2	—	2	1	—	1	—	7	—	—	—	—
1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2993	2941	7	37	8	4035	3989	14	24	8	2920	2852	16	29	23	905	867	1	4	33
147	137	1	9	—	78	72	2	4	—	3	3	—	—	—	11	10	—	—	1
35	19	1	15	—	2	2	—	—	—	2	—	—	2	—	1	1	—	—	—
483	125	—	346	12	54	16	8	27	3	63	20	3	21	19	8	3	—	4	1
685	657	5	16	7	1272	1242	4	17	9	357	350	3	3	1	158	143	—	2	13
32	29	—	3	—	21	16	1	4	—	3	1	1	1	—	4	3	—	—	1
931	638	7	85	1	717	583	17	116	1	34	27	1	6	—	155	147	—	5	3
1349	1128	10	202	9	955	821	17	110	7	750	674	12	61	3	134	97	1	10	26
87	68	5	11	3	57	36	13	5	3	34	25	3	5	1	24	19	1	2	2
8436	7570	40	784	42	7724	7256	81	352	35	4241	4000	39	153	49	1484	1362	3	28	91

Tabela 2. ŽRTVE RATA 1941.—1945. U INTERNACIJI U LOGORIMA NJEMACKE

	Ukupno										1941.					1942.				
	svęga		ubijeni		poginuli		umrli		nestali		svęga		ubijeni		poginuli		umrli		nestali	
1. Auschwitz	9883	8938	10	876	59	184	178	—	6	—	2555	2252	1	300	2					
2. Buchenwald	810	433	18	313	46	15	9	2	4	—	68	45	—	21	2					
3. Dachau	4077	2327	62	1497	191	71	60	—	7	4	182	128	3	44	7					
4. Dora	30	15	—	14	1	1	1	—	—	—	1	1	—	—	—					
5. Flossenbürg	257	110	4	133	10	1	—	—	1	—	14	8	—	6	—					
6. Gross Rosen	60	34	1	23	2	1	1	—	—	—	5	—	—	5	—					
7. Majdanęk	51	41	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—					
8. Mauthausen	3710	2371	41	1193	105	87	49	1	35	2	311	198	2	104	7					
9. Natzweiler	84	48	1	32	3	1	1	—	—	—	7	5	—	2	—					
10. Neugame	239	161	13	54	11	3	3	—	—	—	21	14	1	6	—					
11. Ravensbrück	268	81	—	163	24	—	—	—	—	—	14	7	—	7	—					
12. Sachsenhausen	235	172	11	45	7	8	5	—	3	—	35	24	1	8	2					
13. Stutthof	23	14	1	8	—	—	—	—	—	—	4	3	—	1	—					
14. Vught	5	3	—	2	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—					
15. Bergen-Belsen	172	106	2	63	1	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—					
16. U Norveškoj	1318	1134	10	152	22	18	16	—	2	—	609	549	2	49	9					
17. Ostali logori	1041	704	26	227	84	31	25	1	4	1	132	109	—	15	8					
18. Nepoznato	2489	2170	26	135	158	136	124	1	4	7	382	353	3	15	11					
Njemačka — Ukupno	24.752	18.862	226	4940	724	563	478	5	66	14	4341	3697	13	583	48					

Nastavak tabele →

→ Nastavak tabele 2.

svaga	1943.					1944.					1945.					Nepoznate godine smrti										
	ubijeni	počinili	umrli	nestali	svaga	ubijeni	počinili	umrli	nestali	svaga	ubijeni	počinili	umrli	nestali	svaga	ubijeni	počinili	umrli	nestali	svaga	ubijeni	počinili	umrli	nestali		
	757	579	2	167	9	5526	5213	4	291	18	357	234	3	107	13	504	482	—	5	17	—	—	—	—	—	—
85	59	—	24	2	269	131	3	116	19	353	176	13	143	21	20	13	—	5	2	—	—	—	—	—	—	
331	206	5	100	20	1265	760	26	416	63	2131	1111	27	915	78	97	62	1	15	19	—	—	—	—	—	—	
8	5	—	3	—	6	5	—	1	—	14	3	—	10	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
16	8	—	8	—	91	35	1	52	3	128	57	3	65	3	7	2	—	1	4	—	—	—	—	—	—	
6	2	—	4	—	20	12	1	6	1	24	16	—	8	—	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
36	36	—	—	—	13	4	—	9	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
820	597	6	201	16	1178	793	20	336	29	1238	686	11	507	34	76	48	1	10	17	—	—	—	—	—	—	
8	4	—	4	—	33	19	—	13	1	34	18	1	13	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
44	31	2	8	3	73	49	5	17	2	92	59	5	23	5	6	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
11	4	—	4	3	63	19	—	39	5	173	50	—	110	13	7	1	—	3	3	—	—	—	—	—	—	
50	36	2	10	2	70	53	5	12	—	69	52	3	12	2	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	1	1	—	—	9	4	—	5	—	8	6	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
4	4	—	—	—	62	45	—	17	—	99	50	2	46	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
480	404	3	70	3	118	91	5	21	1	56	45	—	9	2	37	29	—	1	7	—	—	—	—	—	—	
288	206	4	37	41	301	198	14	76	13	247	140	6	90	11	42	26	1	5	10	—	—	—	—	—	—	
496	432	3	23	38	988	896	8	44	40	246	176	9	40	21	241	189	2	9	41	—	—	—	—	—	—	
3443	2615	28	663	137	10.086	8327	92	1472	195	5273	2881	83	2102	207	1046	864	5	54	123	—	—	—	—	—	—	—

Tabela 3.
ŽRTVE RATA 1941.—1945. U INTERNACIJI U LOGORIMA OSTALIH ZEMALJA

	Ukupno					1941.					1942.				
	svaga	ubijeni	požrtvni	umrli	nestali	svaga	ubijeni	požrtvni	umrli	nestali	svaga	ubijeni	požrtvni	umrli	nestali
1. Italija	1844	813	96	826	109	20	11	—	5	4	244	104	3	119	18
2. Mađarska	1144	549	20	545	30	184	71	—	111	2	374	148	3	225	2
3. Bugarska	69	49	1	17	2	4	3	—	—	1	8	7	—	1	—
4. Albanija	287	103	40	140	4	26	4	2	20	—	100	43	2	54	1
5. Grčka	113	61	2	45	5	5	4	1	—	—	6	3	—	3	—
6. Ostale zemlje	9530	9478	2	40	10	11	10	—	—	1	34	27	1	6	—
7. Nepoznato	6184	6061	8	35	80	1859	1827	—	2	30	1375	1363	—	4	8
8. Umrli po povratku	690	98	68	491	33	4	—	—	4	—	84	13	—	71	—
9. Ukupno	19.861	17.212	237	2139	273	2113	1930	3	142	38	2229	1708	9	483	29
10. Ukupno u internaciji (tabela 1.—3.)	134.464	122.510	743	9707	1504	20.526	20.069	29	302	126	56.686	53.992	118	2283	293

Nastavak tabele →

→ Nastavak tabele 3.

	1943.					1944.					1945.					Nepoznate godine smrti				
	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
1090	504	504	43	504	39	315	142	38	123	12	144	41	12	63	28	31	11	—	12	8
197	85	101	6	101	5	273	185	6	69	13	92	53	4	32	3	20	7	1	7	5
28	24	3	—	3	1	23	14	1	8	—	4	1	—	3	—	2	—	—	2	—
113	36	43	33	43	1	41	18	3	20	—	3	1	—	2	—	4	1	—	1	2
65	38	1	1	25	1	29	13	—	13	3	8	3	—	4	1	—	—	—	—	—
9402	9395	—	—	6	1	50	31	—	17	2	22	9	1	10	2	11	6	—	1	4
282	263	5	9	9	5	123	103	2	10	8	51	40	1	5	5	2494	2465	—	5	24
170	21	12	133	4	4	222	34	39	148	1	200	30	16	130	24	10	—	1	5	4
11.347	10.366	100	824	57	57	1076	540	89	408	39	524	178	34	249	63	2572	2490	2	33	47
23.226	20.551	168	2271	236	236	18.886	16.123	262	2232	269	10.038	7059	156	2504	319	5102	4716	10	115	261

Tabela 4.
ŽRTVE RATA 1941.—1945. U ZATVORIMA

	Ukupno					1941.					1942.				
	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
1. Jugoslavija	17.180	15.278	225	1502	175	4272	4091	21	137	23	5071	4614	37	388	32
2. Njemačka	202	107	10	60	25	12	7	—	4	1	25	20	1	2	2
3. Italija	466	331	11	108	16	10	8	—	2	—	47	32	—	15	—
4. Mađarska	438	261	24	110	43	20	9	2	6	3	77	46	2	18	11
5. Bugarska	29	11	—	18	—	1	1	—	—	—	6	2	—	4	—
6. Albanija	33	18	—	14	1	4	2	—	2	—	4	3	—	1	—
7. Grčka	7	1	—	6	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	—
8. Ostale zemlje	26	11	—	12	3	—	—	—	—	—	4	2	—	2	—
9. Nepoznato	126	97	3	16	10	33	28	1	1	3	25	18	1	4	2
10. Umrli po povratku	330	31	19	277	3	14	2	—	12	—	49	6	2	40	1
11. Ukupno u zatvoru	18.837	16.146	292	2123	276	4366	4148	24	164	30	5310	4744	43	475	48

Nastavak tabele →

→ Nastavak tabele 4.

	1943.				1944.				1945.				Nepoznate godine smrti							
	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
3763	3225	46	461	31	2604	2200	71	304	29	1276	1023	43	188	22	194	125	7	24	38	
42	17	3	18	4	59	33	4	17	5	61	30	2	18	11	3	—	—	1	2	
117	73	2	39	3	213	170	4	35	4	65	44	3	16	2	14	4	2	1	7	
123	60	9	43	11	125	87	7	24	7	63	44	4	13	2	30	15	—	6	9	
6	3	—	3	—	12	5	—	7	—	2	—	—	2	—	2	—	—	2	—	
20	11	—	9	—	3	1	—	2	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	1	
3	—	—	3	—	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
11	3	—	7	1	7	4	—	1	2	2	—	—	2	—	2	2	—	—	—	
24	17	1	4	2	19	16	—	2	1	8	5	—	3	—	17	13	—	2	2	
89	12	3	74	—	95	5	7	82	1	78	6	7	65	—	5	—	—	4	1	
4198	3421	64	661	52	3138	2521	93	475	49	1556	1152	59	308	37	269	160	9	40	60	

Tabela 5.

ŽRTVE RATA 1941.—1945. U DEPORTACIJI

	Ukupno					1941.					1942.				
	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
1. Jugoslavija	4004	1407	145	2250	202	501	222	22	233	24	1547	731	31	693	92
2. Njemačka	1861	169	9	1607	76	58	7	—	47	4	360	14	—	336	10
3. Italija	63	13	2	45	3	5	2	—	2	1	4	1	—	3	—
4. Mađarska	32	5	2	25	—	2	—	—	2	—	2	—	—	2	—
5. Bugarska	68	3	1	63	1	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—
6. Ostale zemlje	22	6	—	14	2	2	—	—	2	—	5	2	—	2	1
7. Nepoznato	147	57	4	29	57	26	14	1	2	9	40	13	2	8	17
8. Umrli po povratku	200	6	8	183	3	1	—	—	1	—	27	1	1	25	—
9. Ukupno u deportaciji	6397	1666	171	4216	344	595	245	23	289	38	1988	762	34	1072	120

Nastavak tabele →

→ Nastavak tabele 5.

	1943.					1944.					1945.					Neoznate godine smrti				
	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
892	189	4	25	644	34	733	186	49	470	28	273	57	17	192	7	58	22	1	18	17
498	35	4	4	450	9	481	57	4	403	17	451	54	1	367	29	13	2	—	4	7
26	4	—	21	1	19	3	1	14	1	1	4	—	1	3	—	5	3	—	2	—
8	1	—	7	—	8	2	1	5	—	—	12	2	1	9	—	—	—	—	—	—
11	1	—	10	—	48	2	—	45	1	1	5	—	1	4	—	1	—	—	1	—
2	1	—	1	—	8	2	—	5	1	1	4	—	—	4	—	1	1	—	—	—
31	7	—	17	7	17	8	—	—	—	9	7	4	—	1	2	26	11	1	1	13
76	4	1	71	—	50	—	3	46	1	1	45	1	3	39	2	1	—	—	1	—
1544	242	30	1221	51	1364	260	58	988	58	801	118	24	619	40	105	39	2	27	37	37

Tabela 6. ŽRTVE RATA 1941.—1945. NA PRINUDNOM RADU

	Ukupno					1941.					1942.				
	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svęga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
1. Jugoslavija	763	385	86	239	53	92	68	11	10	3	121	68	12	34	7
2. Njemačka	976	536	89	212	139	12	8	2	1	1	83	42	6	20	15
3. Italija	56	14	5	34	3	1	1	—	—	—	6	—	—	5	1
4. Mađarska	252	97	39	75	41	2	1	—	1	—	40	35	—	2	3
5. Bugarska	103	24	11	66	2	1	—	—	1	—	9	1	1	7	—
6. Albanija	7	2	—	5	—	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—
7. Grčka	15	6	2	7	—	1	1	—	—	—	4	2	—	2	—
8. Ostale zemlje	83	28	8	31	16	—	—	—	—	—	8	4	1	1	2
9. Nepoznato	99	61	1	14	23	8	7	—	—	1	17	8	—	1	8
10. Umrli po povratku	111	6	1	104	—	2	—	—	2	—	5	—	—	5	—
11. Ukupno na prinudnom radu	2465	1159	242	787	277	120	86	13	16	5	294	160	20	78	36
Ukupno u direktnom teroru (tabela 1.—6.)	162.163*	141.481	1448	16.833	2401	25.607	24.548	89	771	199	64.278	59.658	215	3908	497

Nastavak tabele →

→ Nastavak tabele 6.

Svega	1943.				1944.				1945.				Nepoznate godine smrti						
	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svoga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svoga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svoga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
196	86	25	75	10	248	128	24	76	20	82	27	12	41	2	24	8	2	3	11
390	293	17	46	34	242	103	20	80	39	195	71	42	61	21	54	19	2	4	29
26	7	2	17	—	10	3	2	4	1	10	3	1	5	1	3	—	—	3	—
35	14	7	10	4	93	27	21	32	13	56	14	9	29	4	26	6	2	1	17
17	6	4	7	—	66	17	6	42	1	6	—	—	6	—	4	—	—	3	1
1	1	—	—	—	4	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	2	1	2	—	4	1	—	3	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
34	11	2	13	8	17	7	2	6	2	16	3	3	9	1	8	3	—	2	3
17	11	—	3	3	32	24	1	4	3	10	5	—	3	2	15	6	—	3	6
26	2	—	24	—	41	2	—	39	—	36	2	1	33	—	1	—	—	1	—
747	433	58	197	59	757	313	76	289	79	412	125	69	187	31	135	42	6	20	67
29.715	24.647	320	4350	398	24.145	19.217	489	3984	455	12.807	8454	308	3618	427	5611	4957	27	202	425

* Na ovom mjestu u tabeli »Žrtve rata 1941.—1945.« Saveznog zavoda za statistiku navode se drugi podaci o ukupnom broju stradalih osoba u direktnom teroru (195.445 osoba). Ovu razliku treba tražiti u činjenici, što su u ovaj skupni broj uključeni pokazatelji o žrtvama stradalim u drugim oblicima direktnog terora, najvjerojatnije iskazanih u nekoj prethodnoj tabeli.

Tabela 7.
 ŽRTVE RATA 1941.—1945. U RATNOM ZAROBLJENIS TVU, PRIPADNICI BIVSE JUGOSLAVENSKE VOJSKE

	Ukupno					1941.					1942.				
	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
1. Jugoslavija	234	91	56	55	32	165	68	44	27	26	23	9	5	7	2
2. Njemačka	2736	711	295	1536	194	347	87	14	208	38	546	123	17	384	22
	563	76	80	197	10	29	6	1	22	—	54	11	—	42	1
3. Nepoznato	1026	374	118	413	121	221	93	25	60	43	173	56	13	95	9
Ukupno	4359	1252	549	2201	357	762	254	84	317	107	796	199	35	528	34

Nastavak tabele →

→ Nastavak tabele 7.

	1943.					1944.					1945.					Nepoznate godine smrti				
	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali	svaga	ubijeni	poginuli	umrli	nestali
17	4	2	11	—	—	03	5	2	5	1	12	3	3	5	1	4	2	—	—	2
581	136	45	384	16	557	151	75	300	31	639	201	142	242	54	66	13	2	18	33	
58	10	5	43	—	142	29	58	50	5	69	16	14	36	3	11	4	2	4	1	
196	63	21	98	14	194	73	27	85	9	182	66	25	67	24	60	23	7	8	22	
852	213	73	536	30	906	258	162	440	46	902	286	184	350	82	141	42	11	30	58	

Bez mogućnosti uvida u cjelokupnu dokumentaciju popisa žrtava rata iz 1964. godine, a ona je pohranjena u Arhivu Jugoslavije u Beogradu, nije moguće donositi sud o kvaliteti obavljenog popisa, te bih se ogradio od tih vrsta primjedaba. Međutim, i ovim se popisnim rezultatima treba koristiti s dužnom kritičkom pozornošću, te ću to ilustrirati s nekoliko primjera podacima koji su sadržani u tabeli 1. Naime, riječ je o onim žrtvama koje su stradale u logorima na području Hrvatske. S tim u svezi posebno su žrtve iskazane za tri logora talijanske okupacijske vojske (Prevlaka, Hvar i Rab), te za ustaške logore u Gospiću — Jadovnu, Jasenovcu, Staroj Gradiški i Gradini kraj Jasenovca. Što se tiče talijanskih koncentracijskih logora na području Hrvatske, uočljivo je da je, i to s pravom, zasebno istaknut logor u Kamporu na Rabu, jer je on bio najveći i po broju logoraša i po broju stradalih osoba, ali glede toga nema opravdanja za posebno izdvajanje logora u Hvaru. Naime, na području Hrvatske bilo je više većih i poznatijih talijanskih logora kao što su bili oni na Molatu, u Zlarinu i Bakru. Nadalje, vidljivo je da se za spomenute logore navode i žrtve u 1941. godini, a za Prevlaku i Rab i za 1944. i 1945. godinu, a u to vrijeme oni nisu više postojali. Ta tri logora postojala su u razdoblju od 1942. do 1943. godine, s time da je logor u Hvaru rasformiran u lipnju 1943., a preostala dva u vrijeme kapitulacije Italije.¹⁷ Da su popisivači žrtava rata od 1941. do 1945. godine bolje poznavali činjenice, takve su pogreške mogli izbjeći. Brojem žrtava u logorima Prevlaka i Hvar nije se posebno bavila naša historio-grafija, jer je riječ o manjem broju stradalih osoba, već samo brojem stradalih u logoru Kampor na Rabu. O ovom logoru navode se različiti podaci o broju stradalih osoba. Prema službenim talijanskim podacima, u logoru je umrlo 1.267 interniraca, dok je na kamporskom groblju, gdje su pokopani internirci, osobnim imenima obilježeno 1.079 grobova. To su pouzdaniji podaci nego što ih je dala Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za Hrvatsko primorje, i to temeljeći ih na izjavama grobara i preživjelih interniraca, zaključivši tako da je u tom logoru ukupno umrla 4.641 osoba.¹⁸ Prema tome, skupni broj stradalih osoba u logoru Kampor, a koji je dobiven osobnom identifikacijom popisom iz 1964. godine (1.320 stradalih osoba), čini se, doista bi mogao biti, ako ne i točan, a ono barem približno točan.

Radi moguće vrijednosti popisa žrtava rata iz 1964. godine pokušat ćemo to osvijetliti i na brojčanim pokazateljima stradalih osoba u Gospiću — Jadovnu, te na kompleksu jasenovačkih logora, dakle onih za koje su posebno izračunate žrtve. Kada je riječ o kompleksu logora u Gospiću i Jadovnu, treba istaknuti da su oni postojali samo u ljeto 1941. godine, te u njima nisu mogle nastati i žrtve u kasnijim godinama.¹⁹ Logori i gubilišta nisu bili samo na tim lokacijama nego i na dvadesetak drugih, te se ne može iz popisa znati, bez provjere anketnih i

¹⁷ Vidi o tome opširnije: Ivo Kovačić, *Koncentracioni logor Kampor na Rabu 1942—1943*, Rijeka, 1983., 39—96; Narcisa Lengel Krizman, »Koncentracioni logori talijanskog okupatora u Dalmaciji i Hrvatskom primorju (1941—1943)«, *Povijesni prilozi*, Zagreb, 1983., sv. 2, 278—279.

¹⁸ I. Kovačić, *Koncentracioni logor Kampor na Rabu 1942—1943*, n. dj., 70.

¹⁹ Mirko Peršen, *Ustaški logori*, Zagreb, 1990., 80—94.

popisnih lista, jesu li i one obuhvaćene ili nisu. Međutim, u popisu za logore u Gospiću i Jadovnu iskazuju se zajedničke žrtve (1794 osobe). Te je podatke vrlo teško uspoređivati s navodima u literaturi (od 35.000 do 72.000)²⁰ jer se ti navodi ne temelje na znanstvenoistraživačkom radu i odraz su proizvoljnih ocjena. Tu je nerazmjernost doista velik, a on je također vidljiv i kod kompleksa jasenovačke grupe logora. Pripadam onoj grupi hrvatskih povjesničara koji se zalažu za utvrđivanje istine o žrtvama drugoga svjetskog rata putem osobne identifikacije žrtava, dakle da se do broja dođe istraživačkim i empiričkim procesom. Upravo zbog toga smatram da su podaci iz popisa od 1964. godine, dok se to ne utvrdi drugačije, ali isto osobnom identifikacijom žrtava, osnova za svako daljnje istraživanje ove problematike.

Tabela 8.

Autor	Izvor	Broj žrtava
Zemaljska komisija Hrvatske za utvrđivanje zločina	Zločini u logoru Jasenovac, Zagreb, 1946., str. 38.—39.	500.000—600.000
Enciklopedija Jugoslavije	Zagreb, 1960., sv. 4., str. 467.	»premašuje 700.000«
Radovan Truvunčić	Jasenovac i jasenovački logori, Jasenovac, 1974., str. 16.	700.000
Đoko Ivanović	Vojna enciklopedija, Beograd, 1972., sv. 4., str. 508.	više od 600.000, a u Staroj Gradiški 75.000
Jaša Romano	Jevreji Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1980., str. 114.	da je prema nepotpunim podacima ubijeno ili umrlo oko 800.000
Nikola Nikolić	Jasenovački logor smrti, Sarajevo, 1985., str. 191.	više od 700.000
Radomir Bulatović	Koncentracioni logor Jasenovac, Sarajevo, 1990., str. 413.	1.110.929, od toga u Gradini 1.001.736

Kada je riječ o jasenovačkoj grupi logora, onda je vidljivo da su u popisu iz 1964. godine izdvojena samo tri lokaliteta: Jasenovac, Stara Gradiška i Gradina kraj Jasenovca. Tu odmah treba naglasiti da Gradina nije bila logor, nego gubilište, kamo su se odvodili logoraši na pogubljenje. Jasenovački su kompleks bili logori obilježeni rimskim brojevima i imenima: logor I »Krapje«, logor II »Bročice«, logor III »Ciglanac«, logor IV »Kožara«, logor V — Stara Gradiška (ranije kaznionica, a potkraj 1941. postala je logor). Neki autori spominju i druge logore koji su kraće vrijeme postojali na užem području Jasenovca.²¹ Službeni naziv

²⁰ Đoko Ivanović, »Koncentracioni logor«, *Vojna enciklopedija*, Beograd, 1972., sv. 4, 508; Vidi bilješku 2., 170.

²¹ Anđelko Barbić, »Metode mučenja i oblici likvidacije u KCL Jasenovac«, *Zbornik CDISB*, Slavonski Brod, 1985., sv. 22, 155.

logora je bio »Sabirni logor Jasenovaca«, ali i »Sabirni i radni logor Jasenovac«. Međutim, u dokumentaciji NDH vrlo često se navodi samo »Logor Jasenovac«, a u povijesnoj literaturi najčešće se upotrebljava naziv »Konzentracioni logor Jasenovac«. Sasvim je vjerojatno da davaoći podataka popisivačima nisu bili u stanju navesti točne lokalitete, gdje je logoraš smrtno stradao, nego su se uglavnom isticala tri lokaliteta: Jasenovac, Stara Gradiška i Gradina. Prema popisu iz 1964. godine (vidi tabelu 1.), u logoru Jasenovac su stradale 49.874 osobe, u Staroj Gradiški 9.587 osoba i u Gradini 128 osoba, što ukupno za jasenovački kompleks logora iznosi 59.589 osoba. Ako se ti pokazatelji usporede s najvećim brojem raznih procjena o ukupnim žrtvama u logoru Jasenovac, onda se bolje mogu sagledati i sve posljedice koje su proistekle iz neobjavlivanja rezultata popisa žrtava rata iz 1964. godine. Dakako, bilo je i onih pojedinaca, prije svih u hrvatskoj historiografiji, koji su svoje procjene izvodili s oprezom i neznatno su odstupali od broja žrtava utvrđenih za logor Jasenovac popisom iz 1964. godine. Karakteristični nerazmjeri između broja žrtava u kompleksu logora Jasenovac dobivenih popisom iz 1964. godine i isticanima u dosadašnjoj literaturi prikazani su u tabeli 8.

Međutim, pojedini hrvatski povjesničari i publicisti, pišući općenito o žrtvama rata ili pak o broju stradalih u jasenovačkom logoru, izrazili su ne samo sumnje u stalno umnožavanje žrtava tog logora već su i sami nastojali ne manipulirati brojem žrtava rata. Tako se Mirko Peršen u knjizi *Ustaški logori*²⁷ ne opredjeljuje za broj stradalih osoba u jasenovačkom logoru, već samo zaključuje: »Svi izvori pa i oni ustaški i njemački potvrđuju tisuće, desetine tisuća ubijenih u ustaškim logorima.« Isti autor u svojoj nadopunjenoj i temeljito prerađenoj knjizi, a objavljenoj pod istim naslovom,²⁸ kada pokušava utvrditi broj stradalih u jasenovačkom logoru, također je vrlo oprezan i mišljenja je da je u njemu stradalo od 60.000 do 80.000 osoba.²⁹ Na problematiku stvaranja mita o jasenovačkom logoru u više navrata je upozorio dr. F. Tudman, a najopširnije je o tome pisao u knjizi *Bespuća povijesne zbiljnosti*. Tu je ukazao na genezu toga mita, te se kritički odredio i spram postojeće povijesne literature i publicistike. Svoja razmatranja ove problematike sažeo je u sljedeće misli:

»Sve to upućuje na potrebu objektivnog istraživanja svih sabirnih i radnih logora i Jasenovca prije svega. Zločini ustaša — kao i četnika ili bilo kojih subjekata na drugim mjestima ili u drugim vremenima — neće izgubiti na veličini zvjerstava ako ih se prikaže onakvima kakvi su bili. Upravo monstruoznim umnožavanjem postiže se suprotan učinak: na jednoj strani zbog očite neuvjerljivosti, a na drugoj zbog poticanja još iracionalnije mržnje. Promicatelji jasenovačkog mita, od samog početka do danas, ustraju na tome da je jasenovački logor bio organiziran s izričitom svrhom likvidacije svih zatočenika, te da su se u njemu svakodnevno vršili pokolji na stotine pa i tisuće Srba, Židova,

²⁷ Zagreb, 1966., 104.

²⁸ Zagreb, 1990.

²⁹ Isto, 329.

Cigana i komunista. A istina je da je logor bio organiziran kao radni logor s mnoštvom poljodjelskih i tvorničko-obrtničkih radnih jedinica. U logor su pojedinačno a ponajviše u manjim skupinama od po nekoliko desetaka ili stotina dopremane tisuće, pa i deseci tisuća nesretnih ljudi, ali i otpuštane, i otpremene u logore i na rad u Njemačku. Zatočenici su za sve vrijeme bili iscrpljivani i mrcvareni pod nevjerojatno teškim i nehigijenskim uvjetima na radu, a pri tome su bili mučeni i ubijani za najmanji neposuh pojedinačno — osobito iznemogli i stari, a povremeno pod izlikom odmazde za poginule ustaše ili za pokušaj bijega, bili su zvjerski ubijani i u manjim ili većim skupinama (na desetke pa i stotine ljudi). Na taj način u jasenovačkom logoru stvarno je stradalo nekoliko (vjerojatno 3—4) desetaka tisuća zatočenika. Ponajviše Cigana, pa Židova i Srba a i Hrvata. Uvjeren sam da se taj broj može i točno utvrditi — osim možda za Cigane — daljim sustavnim istraživanjem.²⁵

Rezerve prema ekstremnom broju stradalih osoba u jasenovačkom logoru istaknuli su i drugi hrvatski znanstvenici, među kojima dr. Ivo Jelić²⁶, dr. Ljubo Boban²⁷ i Vladimir Zerjavić²⁸.

Iz navedenog je vidljivo da je zatajivanje i neobjavlivanje popisa žrtava rata iz 1964. godine imalo tragične posljedice. Svoj međunarodni ugled SFRJ je mogla zaštititi samo istinom, a neobjavlivanje popisa samo je poslužilo za tragična unutrašnja razračunavanja u kojima su pojednako sudjelovali politički i znanstvenoistraživački čimbenici. Zadaća je povijesne znanosti da istraži istinu i samo istinu, a svako ekstremno umanjivanje ili uvećavanje žrtava rata, pa tako i u jasenovačkom kompleksu logora, zločin je i prema žrtvama i prema znanosti. Bez obzira na to kakve sve mogu biti primjedbe na kvalitetu obavljenog popisa žrtava rata iz 1964. godine, a dok se drugačije ne utvrdi (isto tako osobnom identifikacijom), nema razloga da rezultati toga popisa ne posluže kao razumna osnova za brojčano utvrđivanje žrtava rata. Nadalje, treba ubrzati i istraživanja preostalih ljudskih gubitaka građana Hrvatske u tijeku drugoga svjetskog rata koje su uzrokovale antifašističke i njima savezničke snage, kako bi se dobila cjelovita slika stvarnih ljudskih gubitaka Hrvatske. I ta istraživanja treba metodom osobne identifikacije osloboditi ekstremnih procjena i političkih naboja.

²⁵ Vidi bilješku 4., 316.

²⁶ »Koncentracijski logori«, *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb, 1980., 304—305.

²⁷ *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, Zagreb, 1989., knj. 2, 341—385.

²⁸ Vladimir Zerjavić, *Opsesije i megalomanije oko Jasenovca i Bleiburga*, Zagreb, 1992., 79.

SUMMARY

**SUPPRESSED TRUTH — THE WAR VICTIMS ON THE TERRITORY OF
FORMER YUGOSLAVIA 1941—1945**

The author points out the three official censuses of World War II victims in the territory of former Yugoslavia done in 1944—1947, 1950, and 1964. No results of any of these censuses have ever been published, which resulted in unreasonable multiplication of war victims, especially for the prison camp Jasenovac. He particularly highlights the census of 1964, bringing forth for the first time its collective results.